

ник. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2007-3-2/11_Krasilnik.pdf.

9. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.

10. Лебедик Л. Принципи педагогічної підготовки майбутніх магістрів економіки як викладачів вищої школи [Електронний ресурс] / Л. Лебедик // Вісник Львів. ун-ту. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 183-190. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/25_3/22_lebedyk.pdf. – (Серія педагогічна).

11. Логінова Н. М. Обґрунтування компонентів формування професійної компетентності у курсантів-прикордонників у процесі вивчення юридичних дисциплін / Н. М. Логінова // Збірник наукових праць № 55 / Державна прикордонна служба ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : НАДПСУ, 2010. – С. 61-65. – (Серія «Педагогічні та психологічні науки»).

12. Рибалко Л. С. Формування професійних компетенцій перекладачів технічної літератури із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій : [монографія] / Л. С. Рибалко, Є. В. Пизіна. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. – 181 с.

13. Рідей Н. Структурно-порівняльний аналіз

змісту стандартів з управління якістю освіти в Україні та США / Н. Рідей, С. Паламарчук, Д. Шофолов, А. Ільчук // Освіт і управління. – 2012. – Т. 15. – № 2-3. – С. 201-300.

14. Совва С. М. Критерії, показники та рівні сформованості міжнародної правової культури курсантів / С. М. Совва // Збірник наукових праць № 55 / Державна прикордонна служба ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : НАДПСУ, 2010. – С. 108-111. – (Серія «Педагогічні та психологічні науки»).

15. Соколовський В. В. Педагогічні умови формування емоційно-вольової культури майбутніх офіцерів системи МВС України у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / В. В. Соколовський ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2014. – 20 с.

16. Чистовська І. П. Формування педагогічної компетентності майбутніх магістрів військового управління : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / І. П. Чистовська ; Національна академія оборони України. – К., 2006. – 226 с.

Дата надходження до редакції: 09.04.2015 р.

УДК 373.6

Надія ТКАЧУК,

кандидат педагогічних наук,
завідувач науково-дослідної лабораторії
освітніх інновацій та координації діяльності РМК (ММК)
Волинського ІППО

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОВІДНИХ ПІДХОДІВ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ

У статті розкрито важливість урахування ідей провідних методологічних підходів в організації профільного навчання в старшій школі. Акцентовано увагу на важливості практичної реалізації діяльнісного, компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів у забезпеченні профільної спрямованості навчання. Запропоновано окремі висновки щодо вибору технологій навчання в профільних класах.

Ключові слова: підхід, державний стандарт, профільне навчання, діяльнісний підхід, компетентнісний підхід, особистісно зорієнтований підхід.

В статті раскрыта важность учета идей ведущих методологических подходов в организации профильной учебы в старшей школе. Акцентировано внимание на важности практической реализации деятельностного, компетентностного и личностно ориентированного подходов в обеспечении профиль-

ной направленности учебы. Предложены отдельные выводы относительно выбора технологий учебы в профильных классах.

Ключевые слова: подход, государственный стандарт, профильная учеба, деятельностный подход, компетентностный подход, личностно ориентированный подход.

The article deals with the importance of the leading methodological approaches at subject oriented education of high school. It is focused on the importance of practical realization of the active, competence based and learner oriented approaches to provide a subject orientation of education. Some conclusions concerning choosing of educational technologies at subject oriented classes are offered.

Key words: approach, the State Standard, subject oriented education, active approach, competence based approach, learner oriented approach.

Постановка проблеми. Провідною ідеєю вдосконалення якості освіти на етапі старшої ланки загальноосвітньої школи у вітчизняному освітньому просторі визнано профільну спрямованість навчання. В. Кремень, зокрема, наголошує: «Якісна освіта – людиноцентрична освіта, яка враховує сутнісні індивідуальні характеристики, розкриває та розвиває задатки й обдарування кожної дитини і на цій основі забезпечує максимальну реалізацію її потенціалу, формує професійно компетентну й кваліфікаційно конкурентну особистість» [6, с. 6]. З огляду на ці позиції профільне навчання виступає дієвою формою практичного впровадження ідеї людиноцентризму, шляхом забезпечення якісної освіти на етапі старшої школи. Очевидно, що профільність вимагає врахування в навчанні старшокласників провідних ідей та підходів нового стандарту, зокрема компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, які визначають зміст навчання і спрямованість навчального процесу, розширення свободи вибору учнями вибору рівня опанування змісту освіти тощо [7]. Зважаючи на це, важливо проаналізувати питання сутності зазначених підходів як концептуальної основи конструювання і реалізації в практиці роботи загальноосвітніх навчальних закладів моделі навчання учнів у профільних класах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалізація профільного навчання у старшій школі зумовила дослідження широкого кола проблем. Зокрема, концептуальні засади профільного навчання в загальноосвітній школі представлені у працях Н. Бібік, І. Лернера, О. Ляшенка, Л. Липової, Ю. Мальованого, В. Мадзігона, М. Піддячого, О. Савченко та ін., психологічні аспекти профільного навчання – у дослідженнях С. Максименко, П. Перепелиці, В. Рибалки та ін.

Проблеми впровадження провідних методологічних підходів в освіті розглядали І. Бібік, І. Бех, Л. Ващенко, І. Зязюн, О. Пометун, О. Пехота, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоєва, А. Старєва, І. Якиманська та ін.

Мета статті – розкрити й проаналізувати сутність провідних методологічних підходів нового стандарту для обґрунтування раціональних шляхів організації профільного навчання в старшій школі.

Виклад основного матеріалу. В старшій профільній школі змінено пріоритети навчання на розвиток учня як особистості. О. Ляшенко та Ю. Мальований зазначають: «Основною функцією профільного навчання є якомога повніше задоволення й розвиток пізнавальних інтересів, нахилів і здібностей старшокласників, їхніх освітніх потреб, зумовлених дальшими життєвими планами й орієнтацією на можливу майбутню професію, продовження навчання» [7, с. 31]. Очевидно, що для того, щоб бути успішним у житті, вже недостатньо мати глибокі знання зі шкільних предметів. Натомість треба вміти оперувати ними у практичній діяльності, бути відкритим до змін, вміти робити раціональний вибір, адаптуватися до повсякчас змінюваних умов життя [3]. Саме ці пріоритети покладено в основу реформування сучасної загальноосвітньої школи, а шляхами вирішення зазначених задач є перенесення уваги з процесу навчання на його результат, орієнтація змісту й організації навчання на провідні ідеї

сучасних методологічних підходів.

Поняття «підхід» у загальному розумінні означає певну сукупність різноманітних засобів та прийомів, які діють певним чином на когось, в науковому розумінні тлумачиться як вихідна позиція, що складає основу дослідницької діяльності. Крім того, воно консолідує найбільш загальні положення, систему приписів, правил (принципів), на основі яких організують і здійснюють освітній процес.

Нині Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011) [4] визначено найбільш продуктивними компетентнісний, діяльнісний та особистісно зорієнтований підходи. Стосовно них пропонуються наступні визначення:

- діяльнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти;

- компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності;

- особистісно зорієнтований підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на взаємодію і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності у спілкуванні та партнерства у навчанні.

Питанню розроблення концептуальних засад побудови навчального процесу в профільній школі останнім часом присвячено низку публікацій вітчизняних та зарубіжних учених. Так, важливим є погляд на природу діяльнісного підходу І. Беґа, який зауважує, що «діяльнісний підхід практично реалізує ідею, згідно з якою школа повинна вчити мислити, а не просто завантажувати учня навчальним матеріалом [1, с. 29]. Будуючи навчальний процес на засадах цього підходу, на думку І. Беґа, важливо розмежовувати поняття «процес навчання» і «розвиток»: «Ефективність навчання вимірюється кількістю та якістю знань (понять), а ефективність розвитку – тим, наскільки розвинені в учнів основні форми психічної діяльності, що дозволяють їм швидко й глибоко орієнтуватися в явищах навколишньої дійсності (способи мислення, уява, творчі здібності, пам'ять) [1, с. 32]. Разом із тим, учений вважає, що саме діяльнісний підхід забезпечує формування фундаментальної людської здібності – уміння вчитися, яка передбачає готовність суб'єкта самостійно будувати й перетворювати власну життєдіяльність, бути справжнім її суб'єктом.

Формування цієї здібності вчені пов'язують з поетапною (процесуальною) структурою шкільного уроку:

1. Самовизначення до діяльності (організаційний момент). На цьому етапі створюються умови для виникнення в школяра внутрішнього мотиву включення у навчальну діяльність («хочу»). Формування діяльнісної здібності самовизначення до діяльності на основі тих знань, якими володіє учень («можу»).

2. Актуалізація знань, умінь і навичок, достат-

ніх для засвоєння нового навчального матеріалу (побудови нового способу дій). Формування діяль- нісної здібності до актуалізації учнем власних надбань.

3. Постановка проблеми (мети). Формування діяль- нісної здібності до цілепокладання.

4. Побудова плану оволодіння новим спосо- бом дій та оволодіння відповідним новим навчаль- ним знанням. Формування діяль- нісної здібності до засвоєння узагальненого способу навчальної дії, на основі якої виявляється наукове знання.

5. Первинне закріплення. Виконання учнями типових завдань на новий спосіб дії. Формування діяль- нісної здібності до розв'язування конкрет- но-часткових задач.

6. Самоперевірка за еталоном. На цьому етапі відбувається інтеріоризація нормативного способу дії. Формування діяль- нісної здібності до само- контролю.

7. Рефлексія діяльності на уроці. На цьому етапі організовується рефлексія (мисленнєве від- творення послідовності роботи учня) і самооцінка учнем діяльності на уроці. Формування діяль- нісної здібності до рефлексії і самооцінювання [1].

Таким чином, організація профільного нав- чання на основі діяль- нісної теорії передбачає посилення проблемності навчання, специфічну організацію мислительної і практичної пізнаваль- ної діяльності. Діяль- нісний підхід дає змогу набу- вати не тільки нових знань, виробляти нові вміння і навички, а й розвивати інтелектуальні здібності, накопичувати досвід творчого вирішення різно- планових завдань.

Актуальність упровадження компетентнісного підходу закріплено цілою низкою державних доку- ментів, обґрунтовано науковцями та сприйнято педагогічною громадськістю. Однак, як зазначає Л. Ващенко, його впровадження в педагогічну практику є достатньо повільним і непослідовним [3].

Варто зауважити, що в науковій літературі існує безліч підходів до визначення поняття «ком- петентнісний підхід».

Н. Бібік розглядає цей підхід як засіб оновлення змісту освіти, можливість переходу в навчанні «з процесу на результат в діяль- нісному вимірі, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відпо- відний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» у професії» [2, с. 47].

Л. Ващенко вважає, що «компетентнісна пара- дигма освіти передбачає формування здатності індивіда самостійно відбирати і користуватися вже накопиченими знаннями в різних ситуація і сферах життя. Компетентнісний підхід змінює цілі й спря- мування шкільного навчання: від передачі знань і умінь предметного змісту до виховання розвинутої особистості зі сформованими життєвими компе- тентностями» [3, с. 15]. Крім того, вона наголошує, що за компетентнісного підходу навчання базу- ється не стільки на інформуванні учня, скільки на формуванні його вміння розв'язувати проблеми, що виникають під час виконання соціальних ролей громадянина, вибору професії та оцінювання своєї готовності до навчання впродовж життя, а за необ- хідності розв'язувати власні проблеми життєвого

самовизначення тощо [3].

М. Нагач, зауважує, що визначальним фак- тором у реалізації компетентнісного підходу є зорієнтованість на розвиток системного комплексу вмінь, смислових орієнтацій, адаптаційних мож- ливостей, досвіду і способів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного продукту [8].

В. Химинець зазначає, що компетентнісний підхід переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. Процес учіння наповнюється розвивальною функцією, яка стає інтегрованою характеристикою навчання. Така характеристика має сформуватись у процесі навчання і включає знання, вміння, навички, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [9].

Отож, загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, що спрямована на комплексне засвоєння знань та спо- собів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї жит- тєдіяльності. Основне призначення цього підходу – подолати традиційний розрив між наукою і прак- тикою, виховати людину як суб'єкта практичної дії [1]. Реалізація ж ідей компетентнісного підходу в навчальному процесі старшої профільної школи, на нашу думку, залежатиме від низки чинників, зокрема:

- чіткого усвідомлення педагогами сутності, специфіки поняття «компетентність», «компетен- ція», «компетентнісний підхід»;

- перенесення акценту з процесу навчання на його результат; перехід від моделі інформування до моделі учіння, в якій важливим є як предмет, так і учень;

- посилення прикладного, практичного харак- теру реалізації змісту навчальних дисциплін;

- використання педагогічних технологій, які забезпечують включення кожного учня в активну навчальну діяльність, створюють передумови суб'єктивного надбання, які можна виміряти;

- акцентування питання результатів навчання, які мають бути представлені ієрархією предмет- них, міжгалузевих, ключових компетентностей тощо.

Аналізуючи сутність компетентнісного підходу, зауважимо, що він передбачає доцільну єдність, взаємодоповнення та взаємопроникнення із діяль- нісним та особистісно зорієтованим. Так, довідково-енциклопедичні видання, зокрема «Енциклопедія освіти» за редакцією В. Кременя, визначає особистісно зорієтоване навчання як навчання, організоване на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровес- никами [6].

Сутнісними ознаками цього підходу науковці вважають: гуманне суб'єкт-суб'єктне співробітниц- тво всіх учасників навчально-виховного процесу; діагностично-стимулюючий спосіб організації навчального пізнання; діяль- нісно-комунікативну активність учнів; проектування вчителем (а згодом

і учнями) індивідуальних досягнень в усіх видах пізнавальної діяльності; якомога повнішого врахування у добірї змісту, а в методиках, стимулах навчання та системі оцінювання діапазону особистісних потреб.

Варто зауважити, що на сьогодні у працях багатьох науковців (А. Старєва, В. Серіков, О. Пехота, І. Якиманська та ін.) обґрунтовано основи моделювання навчання на засадах особистісно зорієнтованого підходу. Зокрема, в організації профільного навчання можемо скористатися визнаними в наукових колах позиціями І. Якиманської щодо технологій навчання, які забезпечують принцип суб'єктивності освіти, реалізують певні дидактичні вимоги до навчального процесу, а саме:

- навчальний матеріал (характер його подачі) повинен забезпечити виявлення змісту суб'єктного досвіду учня;

- спрямованість викладу знань не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а й на перетворення наявного досвіду кожного учня;

- постійне узгодження досвіду учня з науковим змістом нових знань;

- активне стимулювання учня до самооцінної освітньої діяльності з метою забезпечення можливостей самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;

- створення можливості вибору при виконанні завдань, вирішенні задач;

- стимулювання учнів до самостійного вибору і використання найбільш значущих для них способів опрацювання навчального матеріалу;

- виокремлення загальнологічних і специфічних прийомів навчальної роботи з урахуванням їх функцій в особистісному розвитку;

- забезпечення контролю й оцінки не тільки результату, а, головним чином, процесу учіння, тобто тих трансформацій, які здійснює учень, засвоюючи навчальний матеріал;

- забезпечення побудови, реалізації, рефлексії, оцінки учіння як суб'єктної діяльності [10].

Отже, організація профільності в загальноосвітніх навчальних закладах на засадах трьох взаємопроникаючих підходів забезпечить оптимальний сучасний навчальний процес, спрямований на досягнення головних цілей профільної освіти.

Висновки. Розглянуті підходи оптимізують шляхи досягнення цілей профільного навчання, забезпечують обґрунтованість вибору відповідних педагогічних технологій, сприяють реальному формуванню умов у старшій профільній школі для конструювання кожним старшокласником власної освітньої траєкторії.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у пошуках оптимальних шляхів підготовки педагогів до організації навчального процесу в профільній школі на засадах провідних методологічних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Діяльнісний та компетентісний підходи: сутність і сфери застосування [Текст] / І. Бех // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2024. – № 1-4. – С. 28–34.

2. Бібік Н. М. Компетентісний підхід: рефлексивний аналіз застосування [Текст] / Н. М. Бібік // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 47–52. – (Серія «Бібліотека з освітньої політики»).

3. Ващенко Л. Компетентісний підхід в освіті: від засвоєння знань до оволодіння ними [Текст] / Л. Ващенко // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 14–18.

4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/.

5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

6. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін [Текст] / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2014. – № 4 (85). – С. 5–11.

7. Ляшенко О. І. Профільне навчання: концептуальні підходи до реалізації в українській школі [Текст] / О. І. Ляшенко, Ю. І. Мальований // Педагогіка і психологія. – 2014. – № 4 (85). – С. 36–44.

8. Нагач М. В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. В. Нагач. – К., 2008. – 21 с.

9. Химинець В. Компетентісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / В. Химинець. – Режим доступу : <http://zakipro.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/14810405/pedagogika/osobistisno_oryentovane_navchannya.

Дата надходження до редакції: 18.05.2015 р.